

הנביאים, ושלחו.

כיון שנתנבא משה רבנו, ובחר יי בישראל לנחלה - הכתירן במצוות, והודיען דרך עבודתו, ומה יהיה משפט עבודה זרה וכל הטועין אחריה.

פרק שני

הכפירה בעיקר

איסור פנייה אחר עבודה זרה

א. עקר הצווי בעבודה זרה - שלא לעבד אחד מכל הברואים: לא מלאך, ולא גלגל, ולא כוכב, ולא אחד מארבע היסודות, ולא אחד מכל הנבראים מהם. ואף על פי שהעובד יודע שיי הוא האלהים, והוא עובד הנברא הזה על דרך שעבד אנוש ואנשי דורו תחלה - הרי זה עובד עבודה זרה.

וענין זה הוא שהזהירה תורה עליו ואמרה: "ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש... אשר חלק יי אלהיך אתם לכל העמים" (דברים ד, יט). כלומר: שמא תשוט בעין לבך, ותראה שאלו הן המנהיגים את העולם, והם שחלק יי אותם לכל העולם להיותן חיים והווים ונפסדים כמנהגו של-עולם, ותאמר שראוי להשתחוות להן ולעבדן. ובענין זה צוה ואמר: "השמרו לכם פן יפתה לבבכם" (שם יא, טז). כלומר: שלא תטעו בהרהור הלב לעבד אלו, להיותן סרסור ביניכם ובין הבורא.

ב. ספרים רבים חברו עובדי עבודה זרה בעבודתה: היאך עקר עבודתה, ומה משפטיה ומעשיה - צונו הקדוש ברוך הוא שלא לקרות באותן הספרים כלל, ולא נהרהר בה ולא בדבר מדבריה. ואפלו להסתכל בדמות הצורה - אסור, שנאמר: "אל תפנו אל האילים" (ויקרא יט, ד). ובענין זה נאמר: "ופן תדרש לאלהיהם לאמר: איכה יעבדו" (דברים יב, ט) - שלא

א) מארבע היסודות - ראה יסודי התורה ד, א. בעין לבך - במחשבתך. (הווים ונפסדים - כל הדברים בעולם נוצרים ומתפרקים בתהליכי הטבע הבאים מגרמי השמים (מו"נ ב, ה). סרסור - מתווד. ב) בדמות הצורה - בפסל, המדמה רעיון מסוים.

תִּשְׁאַל עַל דֶּרֶךְ עֲבוֹדַתָּה הַיֶּאֱפָךְ הַיָּא, וְאָף עַל פִּי שְׂאִין אֶתָּה עוֹבֵד, שְׂדָבֵר זֶה גּוֹרֵם לָךְ לְהַפְנוֹת אַחֲרֶיָה וּלְעִשׂוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵן עוֹשִׂין, שְׁנֵאמֵר: "וְאַעֲשֶׂה כֵן גַּם אֲנִי" (שם). ג. וְכָל הַלְאוּיִן הָאֵלוֹ בְּעִנְיֵן אֶחָד הֵן, וְהוּא: שְׁלֵא יִפְנֶה אַחֵר עֲבוֹדָה זָרָה. וְכָל הַנִּפְנָה אַחֲרֶיָה בְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בּוֹ מַעֲשֶׂה - הֲרִי זֶה לּוֹקָה.

איסור פנייה אחר מינות וזנות

וְלֹא עֲבוֹדָה זָרָה בְּלִבְדֵּךְ הוּא שְׂאִסוֹר לְהַפְנוֹת אַחֲרֶיָה בְּמַחֲשָׁבָה, אֲלֵא כָּל מַחֲשָׁבָה שְׂגוֹרֵמֶת לוֹ לְאָדָם לְעַקֵּר עַקֵּר מַעֲקָרֵי הַתּוֹרָה - מְזַהְרִים אָנוּ שְׁלֵא לְהַעֲלוֹתָה עַל לִבְנוֹ, וְלֹא נִסִּיחַ דַּעַתְנוּ לְכַךְ וְנַחֲשָׁב וְנִמְשֵׁךְ אַחֵר הַרְהוּרֵי הַלֵּב, מִפְּנֵי שְׂדַעְתּוֹ שֶׁל־אָדָם קִצְרָה, וְלֹא כָּל הַדַּעוֹת יְכוּלוֹת לְהַשִּׁיג הָאֵמֶת עַל בְּרִיּוֹ; וְאִם יִמְשֵׁךְ כָּל אָדָם אַחֵר מַחֲשָׁבוֹת לְבוֹ - נִמְצָא מַחְרִיב אֶת הָעוֹלָם לְפִי קִצְרֵי דַעְתּוֹ.

כִּיצַד? פְּעָמִים יְתוֹר אַחֵר עֲבוֹדָה זָרָה, וּפְעָמִים יַחֲשָׁב בִּיחּוּד הַבוֹרָא: שְׂמָא הוּא שְׂמָא אֵינוֹ, מַה לְמַעְלָה מַה לְמַטָּה, מַה לְפָנִים מַה לְאַחֹר. וּפְעָמִים בְּנִבּוּאָה: שְׂמָא הִיא אֵמֶת שְׂמָא אֵינָה. וּפְעָמִים בַּתּוֹרָה: שְׂמָא הִיא מִן הַשְּׂמַיִם שְׂמָא אֵינָה. וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ הַמְדוֹת שְׂדִיּוֹן בְּהֵן עַד שְׂדִיעַ הָאֵמֶת עַל בְּרִיּוֹ, וְנִמְצָא יוֹצֵא לִידֵי מִינּוֹת.

עַל עִנְיֵן זֶה הַזְהִירָה תּוֹרָה, וְנֵאמֵר בָּהּ: "וְלֹא תִתּוֹרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים" (במדבר טו, לו). כְּלוּמַר: לֹא יִמְשֵׁךְ כָּל אֶחָד מִכֶּם אַחֵר דַּעְתּוֹ הַקִּצְרָה, וַיִּדְמָה שְׂמַחֲשָׁבוֹ מַשְׁגַּת הָאֵמֶת. כֵּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים: "אַחֲרֵי לְבַבְכֶם" - זֶה מִינּוֹת; 'אַחֲרֵי עֵינֵיכֶם' - זֶה זָנוֹת". וְלֹא זֶה, אָף עַל פִּי שֶׁהוּא גּוֹרֵם

ג) נִפְנָה אַחֲרֶיָה - בַּמַּעֲשֶׂה, כְּגוֹן בַּדְּפוּף בַּסֵּפֶר שֶׁל עִיז (ק), כַּחֲלָק מֵהַהִיגְרוֹת אַחֲרֶיָה. לְהַעֲלוֹתָה עַל לִבְנוֹ - לְהַרְהֵר שְׂמָא הִיא אֵמֶת. נִסִּיחַ דַּעַתְנוּ - נִפְנָה אֶת דַּעַתְנוּ. שְׂדַעְתּוֹ שֶׁל־אָדָם קִצְרָה - שֶׁהִבְתָּנוּ מוֹעֲטָה. עַל בְּרִיּוֹ - לְעוֹמְקוֹ, בְּשִׁלְמוֹתוֹ. מַחְרִיב אֶת הָעוֹלָם - כְּבַהֲמִשָּׁךְ: "גּוֹרֵם לְאָדָם לְטוֹרְדוֹ מִן הָעוֹלָם הַבָּא", "וּמַפְסִיד דָּבָר גָּדוֹל... אֶת נַפְשׁוֹ" (פּה"מ אַבוֹת ה, א), מַה לְמַעְלָה וְכוּ' - מַה לְמַעְלָה מִן הַשְּׂמַיִם וּמִתַּחַת לְאָרֶץ. וּמִסְגָּנוֹן הַשְּׂאֵלָה נִיכְרַת סְכָלוֹת; שֶׁהִשְׂוֹאֵל כֵּךְ, הוּא חֹסֵר דַּעַת הַמְדָמָה אֶת הַשְּׂמַיִם כְּבֵית בְּקוּמָה שְׁנִיָּה, וְנִמְצָא שֶׁהוּא רוֹצֵה לְדַעַת דָּבָר מַה שְׁלֵא לְפִי מַצְבּוֹ הָאֵמִיתִי בַּמִּצִּיאוֹת. מַה לְפָנִים מַה לְאַחֹר - מַה הִיָּה לְפָנֵי הַבְּרִיאָה וּמַה הִיָּה בְּסוּפָה, שֶׁהַרְהוּרִים אֵלוֹ עֲלוּלִים לְהַבִּיא אֶת הַסֵּכֶל לְיָדֵי שִׁיגְעוֹן וְשִׁמְמוֹן (פּה"מ חִיגָה ב, א). מִינּוֹת - עִיז וְכָל סִטְיָה מַחֲשַׁבְתִּית מִדְּרַךְ הָאֵמֶת (ק). זָנוֹת - "רַדִּיפֵת הַתְּעוֹנוֹת וְהַתְּאוּנוֹת הַגּוֹפְנִיּוֹת וְהַעֲסָקָה מַחֲשָׁבָה בְּהֵן תְּמִיד" (סו"מ ל"ט ז).

לְאָדָם לְטַרְדּוֹ מִן הָעוֹלָם הַבָּא - אֵין בּוֹ מַלְקוֹת.

חומרת עבודה זרה

ד. מִצְוֹת עֲבוֹדָה זָרָה - כַּנֶּגֶד כָּל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן הֵיא, שְׁנֵאמַר: "וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת... " (במדבר טו, כב). וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לְמַדּוֹ שֶׁבַע עֲבוֹדָה זָרָה הִכְתּוּב מְדַבֵּר. הָא לְמַדַּת שְׁכָל הַמּוֹדָה בַּעֲבוֹדָה זָרָה - כִּפּוּר בְּכָל הַתּוֹרָה כְּלָהּ וּבְכָל הַנְּבִיאִים וּבְכָל מֵה שֶׁנִּצְטוּוּ הַנְּבִיאִים מֵאָדָם וְעַד סוֹף הָעוֹלָם, שְׁנֵאמַר: "מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוֶּה יְיָ וְהִלָּאָה לְדֹרֹתֵיכֶם" (שם טו, כג). וְכָל הַכּוֹפֵר בַּעֲבוֹדָה זָרָה - מוֹדָה בְּכָל הַתּוֹרָה כְּלָהּ, וְהֵיא עֶקֶר כָּל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן.

משומדים ומינים

ה. יִשְׂרָאֵל שְׁעֵבֵד עֲבוֹדָה זָרָה - הֵרִי הוּא כְּגוֹי לְכָל דָּבָר, וְאֵינוֹ כִּי־יִשְׂרָאֵל שְׁעוֹבֵר עֲבָרָה שִׁישׁ בָּהּ סְקִילָה. וּמִשְׁמַד לַעֲבוֹדָה זָרָה - הֵרִי הוּא מִשְׁמַד לְכָל הַתּוֹרָה כְּלָהּ.

וְכֵן הַמִּינִים מִיִּשְׂרָאֵל - אֵינָן כִּי־יִשְׂרָאֵל לְדָבָר מִן הַדְּבָרִים, וְאֵין מְקַבְּלִים אוֹתָם בַּתְּשׁוּבָה לְעוֹלָם, שְׁנֵאמַר: "כָּל בָּאִיָּה לֹא יִשׁוּבוּן, וְלֹא יִשְׁגּוּ אַרְחוֹת חַיִּים" (משלי ב, ט). וְהַמִּינִים - הֵם הַתָּרִים אַחַר מַחְשָׁבוֹת לְבָם בְּסִכְלוֹת בְּדָבָרִים שְׁאִמְרָנוּ, עַד שֶׁנִּמְצְאוּ עוֹבְרִים עַל גּוֹפֵי תּוֹרָה לְהַכְעִיס בְּשֵׂאֵט בְּנַפְשׁ בְּיַד רָמָה, וְאוֹמְרִים שְׂאֵין בְּזָה עוֹוֹן. וְאִסּוּר לְסַפֵּר עִמָּהֶן וְלְהַשִּׁיב עֲלֵיהֶן תְּשׁוּבָה כְּלָל, שְׁנֵאמַר: "וְאֵל תִּקְרַב אֶל פֶּתַח בֵּיתָה" (שם ה, ח). וּמַחְשַׁבֵּת מִיָּן - לַעֲבוֹדָה זָרָה.

המגדרף

ו. כָּל הַמּוֹדָה בַּעֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁהֵיא אֲמַת, אָף עַל פִּי שְׁלֹא עֲבָרָה - הֵרִי זֶה מַחְרַף וּמְגַדֵּף אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא. וְאֶחָד הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה וְאֶחָד הַמְּגַדֵּף אֶת הַשֵּׁם, שְׁנֵאמַר: "וְהִנֵּפֵשׁ

(ה) סְקִילָה - הַחֲמוּרָה בְּמִיתוֹת בֵּית דִּין (סְנֵהדְרִין טו, א). וּמִשְׁמַד לַעֲבוֹדָה זָרָה - שֶׁהַתַּחֲבֵר לְעוֹבְדֵי עִ"ז, אָף אִם לֹא עֲבַד אוֹתָהּ (ק, י). מִשְׁמַד לְכָל הַתּוֹרָה כְּלָהּ - הֵרִי הוּא כְּעוֹבֵר עַל כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה. רָאָה הַלְכוֹת תְּשׁוּבָה ג, ט, שֶׁהַמְשׁוּמַד מוֹגֵדֵר בַּה כְּמִי שֶׁעֲבַר לְדַת הַגּוֹיִים וְהַתַּחֲבֵר עִמָּהֶם. אֵין מְקַבְּלִים אוֹתָם בַּתְּשׁוּבָה - בִּיחֹס הַחֲבֵרָה אֲלֵיהֶם, שֶׁחֲזָרְתָם בַּתְּשׁוּבָה יִכּוּלָה לְהִיּוֹת מוֹזוּיֹפֵת. אֲבָל כְּלָפִי ה', אִם שָׁבוּ בְּאֲמַת - מְקַבְּלִים אוֹתָם (רָאָה תְּשׁוּבָה סוֹף פ"ג; שְׁרוּיֹת רִסֵּד). בְּשֵׂאֵט בְּנַפְשׁ - בְּבוֹז עֵמוּק (עַל פִּי יַחֲזִקְאֵל כַּה, טו; ת"א, בְּרֵאשִׁית כַּה, ל"ד). בְּיַד רָמָה - בְּפִרְהוּסִיָּה, בְּפִרְסוּס (פַּה"מ אֲבוֹת ג, י"ד). ו) מַחְרַף וּמְגַדֵּף - מְבוּזָה וּמְקַלָּל.

אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְיַד רְמָה מִן הָאֲזָרָח וּמִן הַגֵּר - אֶת יי הוּא מְגַדֵּף" (במדבר טו, ל). לְפִיכָף תּוֹלִין עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה כְּמוֹ שְׂתוּלִין אֶת הַמְּגַדֵּף, וּשְׁנִיָּהֶם נִסְקָלִין.

וּמִפְּנֵי זֶה כָּלְלָתִי דִין הַמְּגַדֵּף בְּהִלְכוֹת עֲבוּדָה זָרָה - שְׁשִׁנְיָהּ כּוֹפְרִין בְּעֶקֶר הֵן. ז. וְאֵלוֹ הֵן דִּינֵי הַמְּגַדֵּף:

אִין הַמְּגַדֵּף חֵיב סְקִילָה עַד שִׁפְרַשׁ אֶת הַשֵּׁם הַמֵּיחָד שְׁלֵ-אַרְבַּע אוֹתוֹת, שֶׁהוּא אֶל"ף דָּל"ת נו"ן יו"ד, וַיְבַרֵךְ אוֹתוֹ בְּשֵׁם מִן הַשְּׁמוֹת שְׂאִינִם נִמְחָקִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִקְבַּ שֵׁם יי מוֹת יוֹמָת" (ויקרא כד, יט). עַל הַשֵּׁם הַמֵּיחָד - חֵיב סְקִילָה; וְעַל שָׂאֵר הַכְּנֻוּיִים - בְּאִזְהָרָה. וַיֵּשׁ מִי שֶׁמְפָרֵשׁ שְׂאִינוֹ חֵיב אֶלָּא עַל שֵׁם יו"ד ה"א וָאו"ו ה"א. וְאִנִּי אוֹמֵר שֶׁעַל שְׁנֵיָּהֶם הוּא נִסְקָל.

ח. אִזְהָרָה שְׁלֵ-מְגַדֵּף מִנִּין? שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱלֹהִים לֹא תִקְלָל" (שמות כב, כז). בְּכָל יוֹם וַיּוֹם דָּנִין אֶת הָעֲדִים בְּכְנֻוֵי "יִכָּה יוֹסִי אֶת יוֹסִי". נִגְמַר הַדִּין - מוֹצִיאִין אֶת כָּל הָאָדָם לַחוּץ, וְשׂוֹאֲלִים אֶת הַגְּדוֹל שְׁבַעֲדִים, וְאוֹמְרִים לוֹ: "אֵמַר מַה שֶׁשָּׁמַעַת בְּפִרוּשׁ", וְהוּא אוֹמֵר. וְהַדְּנִינִים עוֹמְדִים עַל רַגְלֵיהֶם וְקוֹרְעִין, וְלֹא מֵאֲחִין. וְהַעֲד הַשְּׁנַי אוֹמֵר: "אֵף אֲנִי כְּמוֹתוֹ שָׁמַעְתִּי". וְאִם הָיוּ עֲדִים רַבִּים - צָרִיךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן לוֹמֵר: "כִּזָּה שָׁמַעְתִּי".

ט. מְגַדֵּף שֶׁחֲזַר בּוֹ בְּתוֹךְ כְּדֵי דְבוּר - אִינוֹ כְּלוּם; אֶלָּא כִּינּוּ שֶׁגַּדֵּף בְּעֲדִים - נִסְקָל. מִי שֶׁגַּדֵּף אֶת הַשֵּׁם בְּשֵׁם עֲבוּדָה זָרָה - קִנְאִין פּוֹגְעִין בּוֹ וְהוֹרְגִין אוֹתוֹ; וְאִם לֹא הִרְגוּהוּ קִנְאִים, וְבֵא לְבֵית דִּין - אִינוֹ נִסְקָל, עַד שִׁיְבַרֵךְ בְּשֵׁם מִן הַשְּׁמוֹת הַמֵּיחָדִים.

י. כָּל הַשּׁוֹמֵעַ בְּרִכַּת הַשֵּׁם - חֵיב לְקָרַע; וְאִפְלוּ עַל בְּרִכַּת

(ז) וַיְבַרֵךְ - לשון סגי נהור, שיקלל. הַשְּׁמוֹת שְׂאִינִם נִמְחָקִין - שבעת השמות של הקב"ה. לפרטן, ראה יסודי התורה ו,א. הַכְּנֻוּיִים - שמשבחין בהן את הקב"ה, כגון: חנון ורחום, הגדול, הגיבור וכו' (שם ו,ה), וכן שמותיו של הקב"ה בשפות זרות (סנהדרין כו,ג). ח) אִזְהָרָה - שהרי אין עונשין אלא אם כן מזהירין. יָכָה יוֹסִי אֶת יוֹסִי - כינוי לשם ה', משום שיוסי הוא שם בן ארבע אותיות כמו השם המפורש 'הויה' (והשם המיוחד 'אדני'). 'יוסי' בגימטריה 'אלהים' (רש"י). וְקוֹרְעִין - את בגדיהם לאות אבל. מֵאֲחִין - תופרים. ט) בְּתוֹךְ כְּדֵי דְבוּר - משך הזמן שיאמר תלמיד לרב: "שלום עליך רבי" (שבועות ב,ז). קִנְאִין - המקנאים את קנאתו של ה' (רש"י). הַשְּׁמוֹת הַמֵּיחָדִים - המיוחדים להקב"ה, "והם השמות שאינם נמחקים" (קריית שמע ג,ה).

הַכְּנוּי חַיֵּב לְקַרְעַ, וְהוּא שִׁישְׁמַעְנָה מִיִּשְׂרָאֵל, אֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ אוֹ הַשּׁוֹמֵעַ מִן הַשּׁוֹמֵעַ. אֲבָל הַשּׁוֹמֵעַ מִן הַגּוֹי - אֵינוֹ חַיֵּב לְקַרְעַ. וְלֹא קָרַע אֲלֵיָקִים וְשִׁבְנָא אֲלֵא מִפְּנֵי שֶׁרַבְשָׁקָה מִשְׁמַד הָיָה.

כָּל הָעֵדִים וְהַדְּיָיִנִּים סוֹמְכִים אֶת יְדֵיהֶם אֶחָד אֶחָד עַל רֹאשׁ הַמַּגְדָּף, וְאוֹמְרִין לוֹ: "דְּמַךְ בְּרֹאשְׁךָ, שְׂאתָה גְרַמְתָּ לָּךְ!". וְאִין בְּכָל הַרוּגֵי בֵּית דִּין מִי שְׁסוֹמְכִים עָלָיו אֲלֵא מַגְדָּף בְּלִבָּד, שְׁנֵאמַר: "וּסְמַכּוּ כָּל הַשְּׁמַעִים אֶת יְדֵיהֶם" (ויקרא כד, יד).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

אזהרות עשיית פסילים ועבודתם

כדרך עבודתם

א. כָּל הָעוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה בְּרִצּוֹנוֹ בְּזֵדוֹן - חַיֵּב כְּרַת; וְאִם הָיָה שֵׁם עֵדִים וְהִתְרַאָּה - נִסְקָל; וְאִם עֹבֵד בְּשִׁגְגָה - מֵבִיא חֲטָאת קְבוּעָה.

ב. עֲבוּדוֹת הַרְבֵּה קָבְעוּ עוֹבְדֵי עֲבוּדָה זָרָה לְכָל צֶלֶם וְצֶלֶם וְלְכָל צוּרָה וְצוּרָה, וְעֲבוּדַת זֶה אֵינָה כְּעֲבוּדַת זֶה. כְּגוֹן פְּעוּר - שְׁעֲבוּדָתוֹ שִׁיפְעוּר אָדָם עֲצָמוֹ לוֹ; וּמִרְקוּלִים - שְׁעֲבוּדָתוֹ שִׁיזוּק לוֹ אֲבָנִים אוֹ יִסְקָל* מִלְּפָנָיו אֲבָנִים. וְהַרְבֵּה עֲבוּדוֹת כְּגוֹן אֵלוֹ תִּקְנוּ לְשָׂאֵר צֶלְמִים.

לְפִיכֶן הַפּוֹעֵר עֲצָמוֹ לְמִרְקוּלִים אוֹ שִׁזּוּק אֲבָן לְפְעוּר - פְּטוּר, עַד שִׁיעֲבֹד אוֹתוֹ דֶּרֶךְ עֲבוּדָתוֹ, שְׁנֵאמַר: "אֵיכָה יַעֲבֹדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת אֱלֹהֵיהֶם, וְאֶעֱשֶׂה כֵּן גַּם אֲנִי" (דברים יב, ט).

וּמִפְּנֵי זֶה הָעֲנִין, צְרִיכִין בֵּית דִּין לִידַע דְּרֻכֵי הָעֲבוּדוֹת - שְׂאִין סוֹקְלִין עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה עַד שִׁידְעוּ שֶׁזֶּה הֵיא דֶּרֶךְ עֲבוּדָתָהּ. ג. וְאִזְהָרָה שֶׁלֹּא-עֲבוּדוֹת אֵלוֹ וְכִיּוֹצֵא בָהֶן, הוּא שְׁכָתוּב: "וְלֹא

(י) אֲלֵיָקִים וְשִׁבְנָא - (ישעיהו לו, כב), ששמעו את דברי הנאצה של רבשקה שר הצבא ששלח סנחריב מלך אשור כשעלה על ירושלים בימי חזקיהו. רבשקה - המגדף. סוֹמְכִים - מניחים.

א) בְּרִצּוֹנוֹ - בניגוד לאנוס. בְּזֵדוֹן - בניגוד לשוגג. וְהִתְרַאָּה - אזהרה. חֲטָאת קְבוּעָה - קרבן חטאת שאינו תלוי במצבו הכלכלי של החוטא, בניגוד ליקרבן עולה ויורד'. ב) צֶלֶם - פסל שעל ידו מדמים לקבל שפע עליון (מו"נ א, א). פְּעוּר - אליל מואבי. שִׁיפְעוּר אָדָם עֲצָמוֹ לוֹ - שיעשה צרכיו לפניו. וּמִרְקוּלִים - אליל יווני ורומי שעובדו מדמים שהוא הממונה על המסחר והדרכים. *יִסְקָל - כּוּיָא: יסלק.